

UDK BROJEVI: 744.9(497.13)"1918/1941"  
655.53:766(497.13)"1918/1941"  
ID BROJ: 212663820

Lovorka Magaš Bilandžić  
Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

## **DJELOVANJE UMJETNICE PISMA OLGE HÖCKER U KONTEKSTU HRVATSKE UMJETNOSTI IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA**

### *Apstrakt:*

U članku se rekonstruira i valorizira umjetnička i pedagoška djelatnost Olge Höcker (Varaždin, 1882. – Zagreb, 1967.), istaknute primijenjene umjetnice, prve nastavnice na zagrebačkoj Akademiji i vrsne poznavateljice ukrasnog pisma. Donosi se niz saznanja o grafičkoj kulturi u Hrvatskoj u razdoblju između dva svjetska rata, a djelo Olge Höcker razmatra u kontekstu šire društvene i kulturne situacije koju su obilježili težnja za unapređenjem umjetničkog obrta i definiranjem nacionalnog izraza u umjetnosti, te pobuđivanje interesa za opremu knjiga i ukrasno pismo.

### *Ključne reči:*

Olga Höcker, ukrasno pismo, kaligrafija, oprema knjiga,  
umjetnički obrt, međuratno razdoblje, nacionalni izraz u umjetnosti

Djelovanje Olge Höcker u mnogim segmentima odražava položaj i ulogu koju su umjetnice imale na hrvatskoj likovnoj sceni između dva svjetska rata – bavila se područjima koja su percipirana kao „ženska“ i marginalna te nerijetko bila u sjeni muških kolega s kojima je sudjelovala na nizu izložbenih i umjetničkih projekata. Kao i mnoge suvremenice našla se izvan fokusa povjesničara umjetnosti te je, unatoč istaknutoj ulozi koju je imala u povijesti hrvatske umjetnosti i dizajna, gotovo u potpunosti pala u zaborav. Iako je već za života slovila za jednu od najznačajnijih primijenjenih umjetnica i vodeću stručnjakinju za umjetnost pisma, te bila prva i dugo godina jedina nastavnica na zagrebačkoj Akademiji, o njoj su poznati samo najosnovniji biografski podaci, a o djelu i doprinosu se nije pisalo.<sup>1</sup>

Tijekom dugog radnog vijeka Olga Höcker (*slika 1*) paralelno je gradila dvije karijere – umjetnice i nastavnice. Njezina umjetnička djelatnost u prvom je redu



Slika 1: Olga Höcker pri radu, Arhiv Akademije likovnih umjetnosti, Zagreb, Fotografska zbirka ALU, sig. HR-ALU 6-3-1-2

bila usmjerena na grafičko oblikovanje i opremu knjiga. Tijekom desetljeća ukrasnim je pismom ispisala brojne spomenice, povelje, diplome, oblikovala niz izdanja i vizualni identitet pojedinih biblioteka, a radila je i na formiranju posebnog, nacionalnog ukrasnog pisma. Istovremeno se bavila i ostalim oblicima umjetničkog obrta te izrađivala uporabne predmete od drva, kože i tekstila koje je tijekom međuratnog razdoblja predstavila na značajnim izložbama u zemlji i inozemstvu. Podjednako važan segment njezina profesionalnog doprinosa bio je posvećen edukaciji – od 1919. do 1945. je ukrasnom pismu, ornamentici i paleografiji podučavala generacije umjetnika, a svoja znanja je 1951. sakupila i objavila udžbenik *Ukrasno pismo*.

U radu se na temelju arhivske građe, onodobnog tiska i pronađenih radova nadopunjava biografija Olge Höcker, razmatra i rekonstruira umjetnička i pedagoška djelatnost i valorizira njezin doprinos, a djelo joj se promatra u širem društveno-političkom i kulturnom kontekstu te analizira kao reprezentativan uzorak vremena.

## Školovanje i usmjeravanje prema umjetnosti pisma

Olga Höcker (Hoecker, Heker) rodila se u ožujku 1882. u Varaždinu u obitelji Ota (Otona) Höckera i Marije rođ. Blažek.<sup>2</sup> Otac joj je bio državni odvjetnik u Varaždinu i Petrinji, a kasnije tajnik u hrvatskom ministarstvu u Budimpešti.<sup>3</sup> Tijekom boravka u Petrinji 1889. rodila se njezina mlađa sestra Elza, buduća učiteljica koja se također bavila primijenjenom umjetnošću. Zbog prirode očeva posla obitelj se često selila te je Olga Höcker osnovnu školu pohađala u Varaždinu i Petrinji, a srednju u Budimpešti i Zagrebu gdje je u prosincu 1901. maturirala na Ženskom liceju. Uskoro je stupila u državnu službu i od 1902. podučavala kao pomoćna učiteljica, a 1904. je stekla svjedodžbu za učiteljsku službu na nižim pučkim školama. Uz rad na školama 1906./1907. pohađala je i prvi razred Ženskog odjela Kraljevske zemaljske obrtne škole te učila „plastično risanje po naravi, modeliranje i rezbarenje“. Ispit za učiteljsku službu na višim djevojačkim školama iz matematičko-tehničke skupine položila je 1908. i stekla pravo podučavanja iz matematike, geometrijskog risanja, prostoručnog risanja i krasopisa kojemu će se u budućnosti i posvetiti. U studenom 1909. imenovana je „pravom učiteljicom“ Zemaljske više djevojačke škole smjera trg.-industrijalnoga. Prije Prvog svjetskog rata usavršavala se u Münchenu gdje je 23. listopada 1912. upisala prvi semestar na Kgl. Kunstgewerbeschule te boravila do 1914.<sup>4</sup>

Njezin dolazak podudara se sa smjenom vodstva škole na čelo koje je početkom 1913. stupio Richard Riemerschmid, a uskoro su kao predavači došli Fritz Helmut Ehmcke i Anna Simons. Ehmcke je 1913. imenovan profesorom za „pismo, tiskarstvo, opremu knjiga i grafiku“, a Anna Simons je od 1913./14. predavala godišnji višetjedni tečaj umjetničkog pisma koji je obuhvaćao kaligrafske vježbe te upoznavanje povijesnih temelja.<sup>5</sup> Oboje su u prvim desetljećima 20. stoljeća nastojali pobuditi interes za kaligrafiju te bili među najznačajnijim europskim grafičkim umjetnicima. Svojim teorijskim tekstovima, praktičnim i edukativnim radom pri školama za umjetnost i obrt nastojali su revitalizirati i modernizirati pismo u okvirima rastuće tiskarske industrije te pri tome inzistirali na poznavanju povijesti pisma i vrhunskom umijeću kao preduvjetima za oživljavanje discipline i njezino reinterpretiranje u suvremenom kontekstu.

Olga Höcker je tijekom četiri semestra upoznala različite vrste umjetničkog obrta – kod Ehmckea je slušala *Tisak i opremu knjiga* i *Tečaj pisma*, a na predmetima kao što su *Dizajn tekstila* ili *Oslikavanje keramike* stekla temeljna znanja kojima će se aktivno baviti

po povratku u domovinu.<sup>6</sup> Kod Anne Simons je pohađala poseban tečaj za umjetničko pismo i upoznala „sve vrste ukrasnoga ili umjetničkog pisma od najstarijeg doba pa do danas“,<sup>7</sup> a njezin utjecaj bit će uočljiv na nekoliko razina – preuzet će sličan pedagoški model i učenike detaljno teorijski i praktično podučavati različitim povijesnim pismima te u opremi knjiga primjenjivati srodna rješenja.

Nakon povratka u domovinu Olga Höcker je nastavila raditi na Zemaljskoj višoj djevojačkoj školi, a na prijedlog ravnateljstva Kraljevske više škole za umjetnost i umjetni obrt (kasnije Kraljevske, odnosno Umjetničke akademije) 1919. je dodijeljena toj školi na službovanje uz obavezu „obučavanja vježbanja u pismu“ šest sati tjedno.<sup>8</sup> Godinama će paralelno raditi na obje škole postepeno se usmjeravajući prvenstveno prema predmetima vezanima uz crtanje i pismo. Interes za različite oblike pisma dodatno je produbila početkom 1920-ih kada je kao izvanredna slušateljica šest semestara pohađala Filozofski fakultet u Zagrebu (1920.–1923.) na kojemu je i kolokvirala iz paleografije.<sup>9</sup>

### **Grafička kultura u Hrvatskoj između dva svjetska rata**

Važnu ulogu u podizanju grafičke kulture u Hrvatskoj i širenju znanja o različitim aspektima struke (opremi knjiga, tisku, grafici, tipografiji, ukrasnom pismu itd.) prije Prvog svjetskog rata i u međuratnom razdoblju imali su specijalizirani stručni časopisi poput *Gutenberg*a (1909.–1914.) i *Grafičke revije* (1923.–1943.) koji su objavljivali teorijske članke, stručne priloge i praktične upute za tipografe te informirali o novostima iz zemlje i inozemstva – od recentnih izložaba do novih stručnih izdanja. Oba časopisa su donosila raznovrsne slikovne priloge (primjere jelovnika, programa, oglasa itd.) koji ukazuju na bogatu i vrsnu produkciju te zamjetno štamparsko umijeće brojnih domaćih tiskara. Značajno mjesto u *Grafičkoj reviji* bilo je posvećeno različitim aspektima pisma – od studija o inicijalima do prikaza razvoja pisma ili tekstova o „modernim crtačima pismena“ poput Rudolfa Kocha.

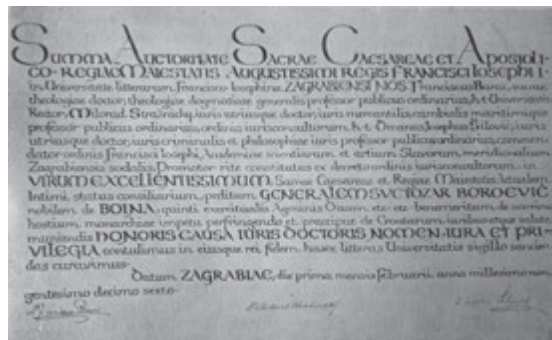
Domaći umjetnici su učenja grafičara i reformatora pisma i primjere njihovih radova mogli upoznati na izložbama te preko inozemne stručne literature i časopisa (*Gebrauchsgrafik*, *Archiv für Buchgewerbe und Gebrauchsgrafik*, itd.). Važnu ulogu imalo je i njihovo školovanje na uvažanim inozemnim ustanovama za umjetnički obrt – Olga Höcker prenijela je učenja Ehmckeja i Simons, a njezine učenice i mlađe kolegice Tereza Paulić i Anka Martinić su se usavršavale kod Rudolfa von

Larischea na Kunstgewerbeschule u Beču 1921./22.<sup>10</sup> Tri umjetnice su se tijekom 1920-ih afirmirale kao vrsne grafičarke, majstorice u opremi knjiga, uvezu (Martinić) i krasopisu (Höcker, Paulić). Sudjelovale su na značajnim međunarodnim izložbama posvećenima lijepoj knjizi i grafičkim umijećima na kojima se predstavljala i Kraljevina SHS (*Internationale Buchkunst-Ausstellung*, Leipzig 1927., *Pressa*, Köln 1928.), a njihove je radove primijetila i inozemna stručna kritika.<sup>11</sup>

O suvremenim kretanjima u oblasti knjižne umjetnosti u Hrvatskoj među prvima su pisali Kosta Strajnić (1913.) i Artur Schneider (1928.).<sup>12</sup> Schneider je povodom leipziške izložbe u *Grafičkoj reviji* dao pregled aktualnog stanja u inozemstvu i u Kraljevini SHS. Izložba je jasno pokazala da „problem valjanog modernog pisma“ još uvijek nije riješen te da u oblikovanju knjiga prevladava stilska jednoličnost, korištenje starih oblika i savršena tehnička vještina. U prikazu razvoja „hrvatske knjižne umjetnosti“ značajan prostor posvetio je Olgi Höcker, analizirao njezina dotadašnja ostvarenja i istaknuo angažman „oko zamašnog a zahvalnog problema umjetničkog pisma“, odnosno razvoja nacionalnog tipa.<sup>13</sup>

## Umjetnička djelatnost Olge Höcker

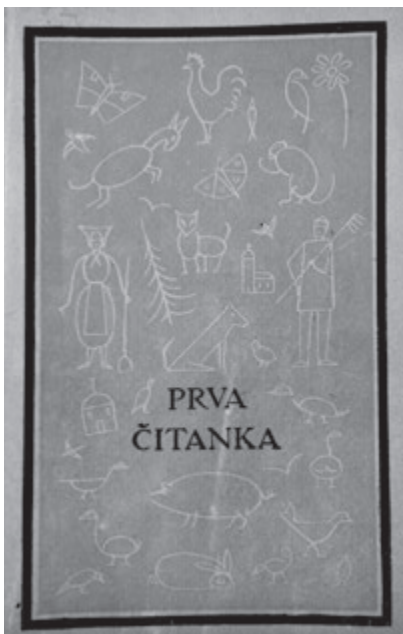
U vrijeme kada se „vještina umjetničkog i stilistički korektnog pisanja u nas slabo ili gotovo nikako ne goji“ Olga Höcker se potvrdila kao vrsna poznavateljica kaligrafskog umijeća i unijetom na horizontalno položenoj pergameni ispisala doktorske diplome nadvojvode Eugena i Svetozara pl. Borojevića.<sup>14</sup> (slika 2) Diplome je izvela 1916. za Rektorat Kr. sveučilišta Franje Josipa I u Zagrebu, a radilo se o počasnim doktoratima dodijeljenima vrsnim vojskovođama i braniteljima Sočanskog fronta za vrijeme Prvog svjetskog rata. Upotreba knjižnog pisma bila je dvostruko simbolički prikladna s obzirom da je unijetom proizašla iz rimske tradicije i odražavala revitalizaciju antike i kontinuitet njezinih načela, a stoljećima je čuvala i prenosila ukoričena znanja (koristila se za kodekse i državne dokumente).



Slika 2: Počasna doktorska diploma feldmaršala Svetozara pl. Borojevića, 1916., objavljeno u: *Savremeni*, 3–4, 1916, 135.

U oblikovanju Höcker vizualno dinamizira tekst kombiniranjem majuskulnog (reinterpretirana unificijala) i miniskulnog (modernizirana polunificijala) pisma uz naglašavanje najvažnijih informacija verzalima koji se u prvom retku nalaze izvan bloka teksta.

Značajno mjesto u opusu Olge Höcker zauzimaju izdanja na kojima je surađivala s kolegama s Akademije. S Ljubom Babićem je 1921. opremila udžbenike i pisanke za osnovnu školu u kojima je postignuta „srećna sinteza između umjetničkog shvaćanja knjižne opreme« i »psihologijskog uronjivanja u predodžbeni svijet djece“.<sup>15</sup> (slika 3) Umjetnici naslovnice oblikuju skladnom i pročišćenom organizacijom teksta i slike unutar okvira vodeći pri tome računa o karakteru publikacija. Naslovnice izdanja namijenjenih prvoškolcima razigrane su linearnim crtežima životinja, biljaka i seljaka te djeci vizualnim sredstvima približavaju iskustvo susreta s knjigom. S druge strane, na naslovnim stranama čitanki za više razrede tekst i slika s motivima žita, grbova i preslica su jasno odijeljeni unutar praznoga okvira čime se vizualno naglašavaju motivi narodne provenijencije, odnosno jednostavnost, ozbiljnost i tradicija. Olga Höcker će nastaviti oblikovati nastavne materijale te tijekom 1930-ih i 1940-ih sastaviti pisanke za ukrasno pismo.<sup>16</sup>



Slika 3: Ljubo Babić i Olga Höcker, Naslovnica *Prve čitanke*, 1921., vl. Hrvatski školski muzej, Zagreb, sig. UP I-54a.

Tijekom međuratnog razdoblja surađivala je s Ivom Kerdićem na oblikovanju nekoliko reprezentativnih, bogato opremljenih spomen-knjiga među kojima se ističe monumentalno izdanje posvećeno kralju Tomislavu i 1000.-godišnjici hrvatskog kraljevstva. Izrađeno je 1925. za parišku *Exposition internationale des Arts décoratifs et industriels modernes*, bilo je luksuzno opremljeno, a srebrne korice pozlaćene i ukrašene dragim kamenjem. Uvez spomenice radila je Anka Martinić, a Olga Höcker je ručno ispisala tekst Vjekoslava Klaića o kralju Tomislavu. Odabrala je srednjovjekovno latinično pismo koje na metaforičkoj razini potvrđuje dugu kulturnu tradiciju – primjenjuje raskošne iluminacije i reinterpretira beneventanu korištenu u nizu



Slika 4: *V suncu i senci* Dragutina Domjanića, 1927.

dalmatinskih evanđelistara (npr. Trogirskom).<sup>17</sup>

Zbirka kajkavskih pjesama Dragutina Domjanića *V suncu i senci* koju je 1927. „zredila, nakinčila i z rukom na kamen napisala“ ističe se u povijesti opreme knjiga u Hrvatskoj.<sup>18</sup> (slika 4) Umjetnica kombinira pismo i raskošni ilustrativni ukras narodne provenijencije te pjesme ispisuje u u dvije boje – plavoj (inicijali, verzali, ornamenti i vinjete) i smeđoj (tekst). U tradiciji starih iluminiranih rukopisa svaku pjesmu započinje inicijalima koji se djelomično ili u potpunosti nalaze u bloku ili izvan njega, odnosno riječima pisanima verzalima u drugoj boji. Kao uzor u kombiniranju pisma i ukrasa vjerojatno su joj poslužila slična ornamentalna rješenja Anne Simons koje je reinterpreterala i prilagodila karakteru Domjanićeve poezije.<sup>19</sup> Svaka stranica pažljivo je konstruirana, a skladan odnos punina i praznina postignut rasporedom slike i teksta te uravnoteženim razmacima i produživanjem završnih crta pojedinih slova kako bi se postigla cjelovitost bloka. Höcker je reinterpetacijom barokne kurzive, »cifrastim« ukrasima i razigranim šarama, te stiliziranim ilustracijama i uvođenjem motiva iz narodne umjetnosti stvorila prikladan vizualni okvir za „umilnu“ Domjanićevu poeziju, a njezino je djelo odmah po nastanku ocijenjeno vrlo uspješnim.<sup>20</sup>

Tijekom 1930-ih surađivala je s raznim izdavačkim kućama na opremi nakladničkih nizova i pojedinih reprezentativnih izdanja, a njezin angažman je varirao od izrade nacрта uveza i hrbata do ornamentalnih ukrasa u kojima je nerijetko koristila motive inspirirane etnografskom baštinom.<sup>21</sup> Intenzivnu suradnju uspostavila je s Minerva nakladnom knjižarom za koju je izvodila nacрте za uveze i hrpte – od *Leksikona Minerva* (1936.) do pojedinih knjiga ili svezaka u sklopu nakladničkih cjelina. Na hrptima je primjenjivala bogatu dekoraciju, poigravala se prazninama

i ornamentalno ukrašenim pojasevima, romboidima, mrežama ili ponavljanjem uzoraka.<sup>22</sup> U opremi knjiga nerijetko je koristila i jednostavna rješenja svedena na prijelom imena autora i naslova djela te modernu reinterpretaciju pojedinih pisama, kao u oblikovanju izdanja *Kroz Hrvatsko zagorje* Gjure Szabe.<sup>23</sup>

Olga Höcker je bila cijenjena umjetnica pisma koju su u međuratnom razdoblju i kasnijim različitim političkim sistemima redovito angažirali pojedinci, crkva i država. Osim diploma, spomenica i opreme knjiga izrađivala je i poslanice, molitve, grbove, adrese, inicijale, vinjete, nacрте za klesana ili lijevana slova, natpise na spomenicima, spomen ploče itd.<sup>24</sup> Surađivala je s organizatorima *Kulturno-historijske izložbe grada Zagreba* (1925.) na postavu izložbe, a za Denzlerovu sljemensku crkvu izvela je molitve na pergameni pisane gotskim verzalima (oko 1933.).<sup>25</sup> Tijekom Drugog svjetskog rata je krasopisom ispisivala pjesme koje su objavljivane u časopisu *Ustaškinja*,<sup>26</sup> a među njezina najistaknutija ostvarenja nakon rata ubraja se ispisivanje počasne povelje na pergameni u više boja s pozlatom kojom je 1945. Josip Broz Tito proglašen počasnim građaninom grada Zagreba.<sup>27</sup> Krajem 1940-ih surađivala je s beogradskom Jugoslavenskom knjigom te crvenim inicijalima i ornamentalnim vinjetama ukrasila izdanja nacionalnih junačkih epova *Gorski vijenac* Petra II Petrovića Njegoša (1948.) i *Smrt Smail-Age Čengića* Ivana Mažuranića (1949.).

### **Izložbene manifestacije kao mjesta artikulacije pitanja o ulozu umjetnosti u međuratnom razdoblju**

Olga Höcker je u drugoj polovici 1920-ih surađivala s Udruženjem za promicanje umjetničkog obrta Djelo i Klubom likovnih umjetnica te sudjelovala na značajnim domaćim i međunarodnim izložabama čija kritička recepcija ukazuje na širi društveno-politički i kulturni kontekst i temeljna pitanja koja su obilježila onodobnu umjetničku scenu, a tiču se položaja umjetničkog obrta i formiranja nacionalnog likovnog izraza te percepcije uloge žene u umjetnosti.

Pariška *Exposition internationale des Arts décoratifs et industriels modernes* imala je istaknutu ulogu u predstavljanju i promoviranju umjetničkog obrta, a Olga Höcker je bila među izlagačima i nagrađenim umjetnicima iz Kraljevine SHS.<sup>28</sup> Nacionalno sudjelovanje aktualiziralo je pitanje položaja domaćeg umjetničkog obrta u uvjetima u kojima su još uvijek prevladavali utjecaji i uvoz iz inozemstva. Uspješna prezentacija prepoznata je kao dobra osnova koja će utjecati na „dalje razvijanje našeg umetnog

obrta i primenjivanje motiva iz pučke umetnosti u savremenoj primenjenoj umetnosti i industriji“.<sup>29</sup> Ključnu ulogu u organizanju pariškog nastupa imao je Tomislav Krizman koji je sa suradnicima 1926. osnovao udruženje i zadrugu Djelo čiji je cilj bio „utrti stazu jednoj novoj dekorativnoj umjetnosti“ i potaknuti proizvodnju funkcionalnih, kvalitetnih i vrhunski oblikovanih predmeta umjetničkog obrta koji će „odgovarati modernom ukusu i životu“ te biti dostupni različitim društvenim slojevima.<sup>30</sup> Djelo je u Umjetničkom paviljonu 1927. organiziralo izložbu na kojoj je predstavilo brojne predmete članova udruženja koji su reinterpretacijom narodne motivike ponudili suvremeni, autentični odgovor na potrebu izgradnje nacionalnog identiteta kroz umjetnički obrt,<sup>31</sup> a Olga Höcker je izložila širok dijapazon predmeta – od opreme knjiga do primjera oblikovanja tekstila, drva itd.<sup>32</sup> Kritička recepcija izložbe bila je afirmativna,<sup>33</sup> ali unatoč naporu članova Djela dugogodišnje nerazumijevanje državnih instanci nagnat će Krizmana da u božićnom broju *Novosti* 1929. objavi polemički tekst o »našem umjetnom obrtu« te u konačnici rezultirati prestankom rada udruženja. Krizman u tekstu ukazuje na nedostatak temeljnih preduvjeta za razvoj umjetničkog obrta u Kraljevini – nepostojanje suvremenog i reformiranog nastavnog procesa, izostanak materijalne i moralne pomoći „mjerodavnih faktora“ te nerazumijevanje i needuciranost publike. Iako svjestan kako „današnje moderno doba traži jednostavnost i što manje ornamente“ ističe kako je zadatak „modernog umjetnika – obrtnika“ stvoriti vlastiti ornament inspiriran ljepotom i raznovršnošću domaćeg narodnog ornamente.<sup>34</sup> Zaključuje da je umjetnički obrt „veoma težak problem, na kojemu valja neprestano i neumorno raditi“, a ne stvarati ga na brzinu i zbog nacionalne prezentacije u inozemstvu kao što je bilo u slučaju izložaba u Parizu 1925. i Barceloni 1929.

Važnu ulogu u populariziranju knjižne umjetnosti, kaligrafije, tipografije i knjigotiskarskog umijeća 1920-ih imale su *Internationale Buchkunst-Ausstellung* i *Pressa* koje su pružile uvid u razvoj moderne opreme knjiga te postale platformom susreta različitih koncepcija – od onih koje su naglašavale tradiciju do avangardnih iskoraka u domeni tipografije i oblikovanja knjiga (posebno *Pressa*).<sup>35</sup> O obilježjima domaće opreme knjiga i problemu definiranja nacionalnog tipa slova povodom leipziške su izložbe u *Grafičkoj reviji* pisali Artur Schneider i Ljubo Babić, autor koncepcije jugoslavenske prezentacije. Oba autora ukazala su na pomanjkanje domaće tradicije pri čemu je Babić posebno naglasio ovisnost naše tipografije od stranih utjecaja. Naime, uvezena slova i ukrasi iz Njemačke ili Italije koje najčešće koriste tiskari

„nemaju dakako posebnog našeg ili izrazito domaćeg ili individualno umjetničkog karaktera“, a njihova primjena u opremi knjiga „karaktera slavenskoga“. <sup>36</sup> Olga Höcker je na leipziškoj izložbi predstavila izvadak iz *Judite* Marka Marulića ispisan novim tipom jugoslavenskog ukrasnog pisma sastavljenog prema karakteristikama glagoljice, latinice i ćirilice čime je doprinijela aktualnim stremljenjima. Njezino moderno pismo primjer je vrpčastog pisma pisanog ravno držanim širokim perom, a vertikale slova su deblje od horizontala i kosih linija. Primjenjuje majuskulno pismo dvolinijskog sistema iako relativno velik broj slova završecima probija donju liniju. Slova njezinog pisma su uspravna i kompaktna, dok ispisan tekst obilježava mirnoća, ozbiljnost, stamenost i naglašena vertikalnost. Höcker spaja odrednice triju pisama koja su obilježila povijest i kulturu prostora Kraljevine SHS/Jugoslavije te koristi latinicu koju interpretira na način uglate (hrvatske) glagoljice i sa serifima preuzetim od ćirilice. Time je ponudila jedan od mogućih odgovora na potrebu formiranja „originalnoga tipa slova“ koju je zagovarao Babić, a njezino se ukrasno pismo u praksi „ snažno afirmiralo i proširilo“ tijekom narednih desetljeća i koristilo u oblikovanju diploma, adresa, posveta, klesanih natpisa itd. <sup>37</sup>

O položaju žena na domaćoj umjetničkoj sceni i pozicioniranju njihova djelovanja u sferu primijenjenih umjetnosti ponajbolje svjedoče događanja i



Slika 5: Plakat Prve izložbe Kluba likovnih umjetnica, 1928., Zbirka dr. Josipa Kovačića

kritike koje su pratile rad Kluba likovnih umjetnica, ženskog profesionalnog udruženja osnovanog krajem 1927. u Zagrebu. Iako je u pravilima tiskanima u siječnju 1928. istaknuto kako je svrha društva „unapređivanje svih likovnih umjetnosti i umjetničkog obrta“, djelatnost Kluba bila je usmjerena ponajprije na slikarstvo, kiparstvo i grafiku, što je rezultat onodobnih složenih odnosa s udruženjem Djelo. Naime, iako su članice Djela bile pozvane da sudjeluju u konstituiranju budućeg ženskog društva nema ih među osnivačicama niti članicama jer im je matično udruženje zabranilo stupiti u Klub likovnih umjetnica. <sup>38</sup> Zbog

navedenih okolnosti Olga Höcker nije bila članica niti je sudjelovala na izložbama Kluba likovnih umjetnica, ali je 1928. oblikovala jednostavan i efektan tipografski plakat za njihovu prvu izložbu. (slika 5) Na bijeloj je podlozi unutar crno-crvenog linijskog okvira suvremenom interpretacijom majuskule uz karolinu ispisala osnovne informacije i crvenom bojom naglasila da se radi o Prvoj izložbi Kluba likovnih umjetnica.<sup>39</sup> Kritička recepcija te izložbe odražava onodobno shvaćanje ženskog doprinosa likovnim umjetnostima pri čemu je posebno indikativan dvodijelni članak *Žena u likovnoj umjetnosti* Ljube Babića objavljen u *Obzoru*. Babić u njemu, pozivajući se na Weininger i Lobrosa, ženski identitet u umjetnosti objašnjava na temelju uobičajenih binarnih opozicija (inteligencija – instinkt, djelatni – pasivni princip itd.). Pri tome naglašava da ženska pozicija nije inferiorna već je različita od muškarčeve uslijed socijalnih i društvenih okolnosti te rodu svojstvenih predispozicija. Babić poentira kako djelovanje muškarca obilježava inovativnost i originalnost, dok „žena sigurno nema velike snage za ogromne kreativne koncepcije“ te je sklonija „širenju i populariziranju novih ideja nego pronalaženju istih“. Kao temeljne ženske odrednice Babić ističe instinkt, strpljivost, marljivost, čuvanje tradicije i brižljivo bavljenje svakim detaljem, a primijenjenu umjetnost i umjetni obrt kao »prave domene žene« u kojima ujedno ima i vodeću ulogu. Nadalje, naglašava kako na izložbi ne sudjeluju vrijedne i talentirane umjetnice poput Tereze Paulić, Anke Martinić, Olge Höcker i drugih „kojima zahvaljujemo u pravom smislu postojanje početaka našega umjetničkog obrta“ i čiji je rad po Babićevu mišljenju iskren i istinit, ne niječe „ženstvo“ već iz njega crpi snagu i označava „goruću potrebu naše sredine“.<sup>40</sup>

### **Pedagoška djelatnost i utjecaj Olge Höcker**

Tijekom duge nastavničke karijere Olga Höcker je ukrasnom pismu, metodici pisma, paleografiji i ornamentici podučavala generacije studenata. Odredbom iz 1919. postala je prva žena među nastavničkim kadrom Kraljevske više škole za umjetnost i umjetni obrt i godinama će biti jedina nastavnica na toj instituciji. Iako je dugo godina bila vanjska suradnica i do umirovljenja 1938. formalno zaposlena na Ženskoj građanskoj školi,<sup>41</sup> aktivno je sudjelovala u radu i životu Akademije, participirala na sjednicama te bila involvirana u različite segmente svakodnevnog funkcioniranja škole. Godine 1925. je premještena na Akademiju, a osim angažiranja u nastavi dodjeljuju joj i voditeljstvo knjižnice.<sup>42</sup> Njezin angažman se nastavio i nakon



Slika 6: Naslovnica i table s povijesnim razvojem latinice i alfabetom jugoslavenskog pisma u knjizi *Ukrasno pismo* Olge Höcker, 1951.

umirovljenja, a 1942. je ponovo vraćena u aktivnu službu i radila je do 1945.<sup>43</sup>

U nastavnom kurikulumu Akademije »vježbe u pismu« su zamijenile »ornamentiku« 1916., a u početku su ih predavali Ljubo Babić i Branko Šenoa. Nakon dolaska Olge Höcker program je „znatno proširen i postavljen na suvremene osnove“, a obuhvaćao je teorijska predavanja o povijesti i razvoju pisma (paleografiji) te praktičnu obuku u različitim vrstama umjetničkih i povijesnih pisama.<sup>44</sup>

Tijekom međuratnog razdoblja predavanja Olge Höcker slušali su i brojni budući grafički dizajneri poput Sergija Glumca koji su u reklamnim kampanjama posebnu pažnju posvećivali oblikovanju teksta te primjenjivali i reinterpetirali stara ukrasna pisma vodeći pri tome računa o simboličkom potencijalu i kulturološkom značenju pojedinih pisama. Za vrijeme Drugog svjetskog rata za najvažnije zadatke na polju oblikovanja i pisma redovito su se tražili upravo „Höckeričini djaci“,<sup>45</sup> a o njezinom je pedagoškom profilu u nekrologu iz 1967. progovorio Vanja Radauš koji je istaknuo kako je bila „pionirka u svojoj struci“, „izvrсни pedagog“ te omiljena među đacima kojima je ostala u „dobroj uspomeni jer je upravo strastveno volila taj svoj predmet i s ogromnom ljubavlju prenosila svojim slušačima“.<sup>46</sup>

Na poziv Ministarstva prosvjete u Beogradu 1951. sastavila je udžbenik *Ukrasno pismo*<sup>47</sup> koji je bio objavljen u izdanju Školske knjige i namijenjen umjetničkim školama i akademijama te utemeljen na vlastitim iskustvima i dobrom poznavanju ključnih teorijskih djela istaknutih umjetnika pisma poput Johnstona, Ehmckeja, von Larischa i drugih.<sup>48</sup> (slika 6)

\* \* \*

Olga Höcker pripadala je struji umjetnika koji su bili udaljeni od avangardnih stremljenja koja su u međuratnom razdoblju izmijenila povijest dizajna i tipografije. Tijekom 1920-ih predstavnici konstruktivizma, umjetnici na Bauhausu i pojedinci poput Jana Tschicholda promovirali su „novu tipografiju“ i upotrebu jednostavnih, geometrijskih slova bez serifa, odnosno tragali za novim oblicima pisma koja će dokinuti nacionalni karakter slova i odražavati duh modernog doba obilježenog estetikom stroja. Nasuprot tome Olga Höcker je, poput svojih učitelja Ehmckeja i Simons, nastavila tradiciju i kaligrafskim ostvarenjima demonstrirala vještinu i umijeće te iznimno poznavanje povijesti pisma. Povijesna i moderna pisma bila su joj trajni inventar vizualnih formi koje je koristila i reinterpretirala u svom umjetničkom stvaralaštvu, a oblikovanjem novog, nacionalnog ukrasnog pisma doprinijela je aktualnim težnjama definiranja „našeg izraza“ u primijenjenim umjetnostima.

#### *Napomene:*

<sup>1</sup> M. Tonković, „Höcker Olga“, *Enciklopedija hrvatske umjetnosti*, ur. Ž. Domljan, sv. 1, Zagreb 1995, 336, 338; A. Dobrijević, „Olga Höcker“, *Akademija likovnih umjetnosti u Zagrebu: 1907.–1997.*, 2002., 220–221; V. Flego, „Höcker, Olga“, *Hrvatski biografski leksikon*, ur. T. Macan, sv. 5, Zagreb 2002, 594. Članak se temelji na izlaganju „Olga Höcker – varaždinska umjetnica pisma“ održanom na skupu *Akademik Andre Mohorovičić: Varaždin i varaždinske teme* (Varaždin, 25. 5. 2012.) koje je nadopunjeno novim saznanjima.

<sup>2</sup> Arhiv Akademije likovnih umjetnosti, Zagreb (dalje: Arhiv ALU), Personalni dosje Olge Höcker (dalje: PDOH), Krsni list Matice krštenih župe sv. Nikole, Varaždin, 31. 8. 1893.

<sup>3</sup> Arhiv za likovne umjetnosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb (dalje: ALU-HAZU), Dosje Olge Höcker (dalje: DOH), Biografija i autobiografija.

<sup>4</sup> Podaci o školovanju na temelju dokumentacije u: Arhiv ALU, PDOH.

<sup>5</sup> C. Schmalhofer, *Die Kgl. Kunstgewerbeschule München (1868–1918): Ihr Einfluss auf die Ausbildung der Zeichenlehrerinnen*, München 2005, 48–50.

<sup>6</sup> Arhiv ALU, PDOH, K. Kunstgewerbe-Schule Munchen. Frequenz – Zeugnis, München, 20. 8. 1914.

<sup>7</sup> Vidi fusnotu 3.

<sup>8</sup> Arhiv ALU, Opći spisi 1919., Spis 534/1919.

<sup>9</sup> Vidi fusnotu 3.

<sup>10</sup> Universität für angewandte Kunst Wien – Archiv, Katalog 1921/22.

<sup>11</sup> Radovi O. Höcker i T. Paulić reproducirani su u katalogu leipziške izložbe, a obje umjetnice su istaknute i u prikazu jugoslavenske sekcije u časopisu *Archiv für Buchgewerbe und Gebrauchsgraphik*. Usp.: *Internationale Buchkunst Ausstellung Leipzig 1927: Amtlicher katalog*, Leipzig 1927, 183, tabla; A. Luther, „Die Slawische Länder und Ungarn auf der Internationale Buchkunst-Ausstellung zu Leipzig“, u: *Archiv für Buchgewerbe und Gebrauchsgraphik*, 7–9, 1927, 619–632, 631.

<sup>12</sup> K. Strajnić, „Umjetnička oprema knjiga“, *Savremeni*, 1913, 325–327; A. Schneider, „Hrvatska knjižna umjetnost“, *Grafička revija*, 1, 1928, 3–8.

<sup>13</sup> A. Schneider (fusnota 12), 3.

<sup>14</sup> A. Schneider, „Doktorske diplome Nadvojvode Eugena i Svet. pl. Borojevića“, *Savremeni*, 3–4, 1916, 134–135.

<sup>15</sup> A. Schneider (fusnota 12), 7.

<sup>16</sup> Vidi fusnotu 3. – Navodi da je 1937. i 1947. sastavila pisanke za ukrasno pismo (latinica i ćirilica) za obuku iz risanja za srednje škole.

<sup>17</sup> „Kerdićevo dijelo o tisućgodišnjici“, *Savremenik*, 1, 1926, 27; S Kerdićem je oblikovala i srebrnu spomenicu koja je poklonjena papi Piju XI povodom hodočašća uoči Spasova 1933. – „Srebrna spomenica Hrvata papi“, *Svijet*, 23, 1933, 473.

<sup>18</sup> D. M. Domjanić, *V suncu i senci*, Zagreb 1927. – Knjiga je doživjela brojna reizdanja.

<sup>19</sup> Usp. rješenja A. Simons u: *Gebrauchsgrafik*, 1, 1925, 74–75.

<sup>20</sup> Usp. Lj. Maraković, „V suncu i senci“, *Hrvatska prosjeta*, 4, 1927, 90; A. Schneider (fusnota 12), 8.

<sup>21</sup> Oblikovala je „umjetničke okvire“ prema motivima istarske preslice u knjizi *Nezaboravna naša Istra*, 1932.

<sup>22</sup> Od 1932. do 1935. radi nacрте uveza i hrbata za pojedine sveske Minervine edicije Noviji hrvatski pisci – Djela Augusta Šenoce.

<sup>23</sup> *Druga izložba Udruženja likovnih umjetnika Hrvatske*, katalog izložbe, Zagreb 1947. – Olga Höcker izlaže opremu knjiga *Seljačka buna*, *Moderni hrvatski pripovjedači*, *Za narod*, *Kroz Hrvatsko zagorje*, *Tizian*, što potvrđuje njezino autorstvo spomenutih izdanja u kojima nije bila potpisana.

<sup>24</sup> Vidi fusnotu 3. – Spominje da joj se radovi nalaze u Zagrebu, Beogradu, Splitu, Pragu, Rimu, Zürichu i New Yorku, da je radila za Narodnu frontu Hrvatske i AFŽ, a 1948. povodom stogodišnjice Karlovog sveučilišta u Pragu izvela počasnu adresu Rektorata Zagrebačkog sveučilišta.

<sup>25</sup> *Katalog Kulturno-historijske izložbe grada Zagreba*, Zagreb 1925; T. Premerl, „Kapelica na Sljemenu – cjelovito djelo moderne umjetnosti: prilog za portret Jurja Denzlera“, *Život umjetnosti*, 35, 1983, 56–65, 63.

<sup>26</sup> U nekoliko brojeva 1943.

<sup>27</sup> Povelja se čuva u Muzeju istorije Jugoslavije, Beograd pod inv. br. 5858. – Na podacima zahvaljujem kolegi Momi Cvijoviću.

<sup>28</sup> Arhiv Jugoslavije, Beograd, Fond 65. Ministarstvo trgovine i industrije Kraljevine Jugoslavije, Fascikl 272, Jedinica 823, Dopis Ministère du commerce et de l'industrie s popisom nagrađenih autora na pariškoj izložbi 1925. – Olga Höcker je nagrađena u klasama 14 (papir) i 15 (knjiga).

<sup>29</sup> J. Grgašević, *Umetni obrt*, Zagreb 1926, 7.

<sup>30</sup> *Djelo: društvo za promicanje umjetničkog obrta*, brošura, Zagreb, nedat. [1926/1927], 3–4.

<sup>31</sup> Više o izložbi i Djelu u: F. Vukić, *Stoljeće hrvatskog dizajna*, Zagreb 1997; J. Galjer, „Art déco u primijenjenoj umjetnosti i dizajnu“, *Art déco i umjetnost u Hrvatskoj između dva rata*, katalog izložbe, Zagreb 2011, 23–59.

<sup>32</sup> *Izložba Djela*, katalog izložbe, Zagreb 1927. – Izložila je svilenu haljinu, knjige, pisanice, vrpce, narukvice, šal, jastuk, drvenu kutiju, bilježnice, itd.

<sup>33</sup> Više vidi u: O. Maruševski, „Tomislav Krizman za naš umjetnički obrt“, *Bulletin JAŽU*, 2, 1982, 11–37, 35–36.

<sup>34</sup> T. Krizman, „Naš umjetni obrt: Imamo li ga, ili ga moramo stvoriti“, *Novosti*, 25. 12. 1929, 40.

<sup>35</sup> Više o tim izložbama u: L. Jirsak, „Iz ostavštine Ljube Babića: albumi izložbi 1930.–1939.“, *Doprinos Ljube Babića hrvatskoj umjetnosti i kulturi: zbornik radova znanstvenog simpozija*, Zagreb 2013, 71–80.

<sup>36</sup> Lj. Babić, [Knjiga kao umjetnina], u: *Grafička revija*, 1 (1928.), 1–2, 1.

<sup>37</sup> D. Knežević, „O ukrasnom pismu na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu“, *Spomenica Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu: prigodno 50. godišnjice njenog osnutka (1907-8 - 1957-8)*, Zagreb 1958, 84–86, 85.

<sup>38</sup> ALU-HAZU, Fond Klub likovnih umjetnica, Zapisnik II, Povijest osnutka Kluba likovnih umjetnica.

<sup>39</sup> *Katalog Prve izložbe Kluba likovnih umjetnica*, Zagreb 1928, 1. – Plakat je signiran s „OH“ kako je često potpisivala svoja ostvarenja (u slučajevima kad ih je potpisivala). Primjerak plakata se čuva u zbirci dr. Josipa Kovačića kojemu zahvaljujem na uvidu u građu.

<sup>40</sup> Lj. Babić, „Žena u likovnoj umjetnosti“, *Obzor*, 16. 10. 1928, 2–3.

<sup>41</sup> Arhiv ALU, PDOH, Razrješenje dužnosti nakon penzionisanja, Zagreb, 4. 4. 1938.

<sup>42</sup> Arhiv ALU, Zapisnik sjednice profesorskog vijeća državne umjetničke akademije, 22. 11. 1925.

<sup>43</sup> Arhiv ALU, PDOH, Uvjerenje Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu, Zagreb, 16. 10. 1958. – Kao aktivni službenik (22. 11. 1919. – 4. 4. 1938.; 12. 3. 1942. – 6. 11. 1945.) i kao penzioner (5. 4. 1938. – 11. 3. 1942.); U *Spomenici Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu* iz 1958. je navedeno da je radila do 1948.

<sup>44</sup> D. Knežević (fusnota 37), 85. – Nakon njezina odlaska ukrasno pismo je predavao Mato Benković.

<sup>45</sup> Arhiv ALU, PDOH, Molba Olge Höcker Izvršnom vijeću Sabora Narodne republike Hrvatske, Zagreb, 26. 8. 1954. – Tijekom Narodnooslobodilačke borbe.

<sup>46</sup> V. Radauš, „Olga Höcker“, *Vjesnik*, 10. 11. 1967, 3. – Umrla je 8. 11. 1967.

<sup>47</sup> Vidi fusnotu 45.

<sup>48</sup> O. Höcker, *Ukrasno pismo*, Zagreb 1951. – Prvi dio je posvećen paleografiji, a drugi metodici pojedinih vrsta pisma. Povijest pisma se tumaćila u kontekstu složenih društveno-političkih odnosa i promjena stilskih razdoblja, a knjiga je bogato ilustrirana primjerima i tablama s uzorcima povijesnih i modernih pisama.

Lovorka Magaš Bilandžić

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb

**WORK OF LETTERING ARTIST  
OLGA HÖCKER IN THE CONTEXT OF CROATIAN ART  
BETWEEN THE TWO WORLD WARS**

*Summary:*

The article reconstructs and valorizes the artistic and educational activities of Olga Höcker (Varaždin, 1882 – Zagreb, 1967), a prominent applied artist, the first female teacher at the Academy of Fine Arts in Zagreb and an outstanding connoisseur of decorative lettering. It brings a series of findings on graphic culture in Croatia during the interwar period, while the work of Olga Höcker is considered within the context of wider social and cultural situation characterized by aspiration toward the development of arts and crafts, definition of national expression in art, as well as the arousal of interest in book design and lettering.

*Keywords:*

Olga Höcker, lettering, calligraphy, book design, applied arts,  
interwar period, national expression in art